

spekulatív konstrukciók, deduktív bizonyítások, hibás általánosítások vermébe. Mily helyt művekről beszél, biztosan áll a lábán: nagy olvasottsága, irodalmi műveltsége, biztos ítéloképessége jóvoltából könnyen a „helyükre” tudja tenni az írókat, műveket; ismeri a rokonjelenségeket, a század formaarzenálját; gyorsan rátapint, ki kítő mit tanult el, mi benne az eredeti. Nem ismer presztízst, a név nála még nem igazolja a művet: ezt minden esetben tapasztalhatjuk, ha egy író több művéről is ír (például Heym, Giono, Mailer, Wilder, Steinbeck esetében). Ha életrajzi tényeket is közöl, nagyszerű érzékkel tudja kiválasztani az érdekeset, a fontosat és jellemzőt. Megtudjuk, hogyan találkozott a gyermek Kemal Bartókkal, hogy olvasták petróleumlámpánál az író könyvét a török parasztok, hogyan kezdte el Juan Goytisolo hétéves korában az írást a polgárháború alatt egy katalán faluban — versenyben két fivérével; hogy hódította meg Faulkner tervszerűen a közönséget „a legszörnyűbb mesével, amit csak ki tudott gondolni”; mit tanult meg Russell Kínában stb. Ezek a részek hozzák be az élet szagát és ízeit. Ezekre az ízekre annál is inkább szükség van, mert más tekintetben Kristó Nagy sokszor bizony a kategóriák bővítésébe esik, s ilyenkor a kapálózni nem tudó író könnyen bekerül a zsákba, rajta a cédula: „baloldali”, „jobboldali”, „félfasiszta”, „polgári humanista”; a regényhős meg „pozitív” (sőt „legpozitívabb”), „negatív” lesz, sőt olyan is van, aki „a történelem szemétdombjára” kerül. E stíluselemek el is árulják a szerző gyengéjét: az iránytű par excellence politikai beállítását. Félő, hogy az író abban a leggyengébb, amire a Szerb Antal könyvével való szerény, de önkéntes párhuzamba állításkor oly büszke: a marxista megközelítésben. Aligha lehet meg nem erősíteni azt az aggodalmát, hogy „a megtalált módszer öröme itt-ott majd túlzásokra vagy vulgarizálásra ragadja”...

A kétségtelenül föllelhető túlzásokat helyrebillenti a tüzetes elemzések fölényes biztonsága, az érték biztos felismerésének képessége, a gyengeségekre rögtön jelző ízlésszeizmográf. (*Magvető, 1971.*)

FÖLDESI FERENC

Két gyűjtemény a jugoszláviai magyar népköltészetből

Igaza van Bori Imrének, amint könyvének bevezető soraiban „ismeretlen ismerősnek” nevezi a jugoszláviai magyar népköltészetet. Ismerős, mert még ma is él, akinek kapcsolata van faluval és mezővárossal, az találkozhatnak vele. Ismeretlen — mert valljuk be mindjárt önkritikusan — méltatlanul úgy tudja a közvélemény, hogy számottevő értékei nincsenek. Hogy mennyire igaztalan ez a vélekedés, azt egyszerre két, 1971-ben megjelent kötet bizonyítja. Az egyik *Penavin Olga* gyűjtése, a *Jugoszláviai magyar népmesék*, a budapesti Akadémiai Kiadó gondozásában, az Ortutay Gyula szerkesztette nagy múltú Új Magyar Népköltési Gyűjtemény tizenhatodik darabjaként látott napvilágot. A másikat az újvidéki Forum adta ki *Bori Imre* összeállításában, *Idő, idő tavaszidő* címmel népköltési antológia. A két kötetet tárgya kapcsolja össze, különben más-más céllal készültek. A *Penavin Olgaé* tudományos folklór-szövegközlés, a Bori Imréé — jellegéből következőtől úgy tetszik — ismeretterjesztő kiadvány és iskolai segédkönyv.

Hasztalan lenne a jugoszláviai magyar népköltészet kapcsán valamiféle önálló folklorisztikai egységre gondolni. Nem is kísérletezzenek a szerzők ilyen feltevésével,

mivel azonban mindkettőjük műve antológia, tudatosan bennük — különösen Bori-
ban — az a néptörténeti tény, hogy a jugoszláviai magyarságban kontinuus csopor-
tokkal vagy telepítések eredményeként szinte az egész magyarság képviselve van.
Az Őrség a fenyvesek védelmében, a Drávaszög és Szlavónia ősi falvai a mocsarak
közé vészelték át a hódoltságot. Az utóbbiakra úgy is tekinthetünk, mint a közép-
korban gazdagon virágzó Dél-Magyarország kevés számú életben maradt hírmon-
dóira. A Bácska és Bánság termékeny síkságára pedig palóc-, kun-, sárközi és szé-
kelymagyar egyaránt érkezett, hogy ismét kultúrtájjá változtassa. Amint ezeknek
az időben és térben oly távol eső néprajzi csoportoknak a dalai, balladái és meséi
egymás mellé sorakoznak, akkor döbben rá az olvasó, hogy sokféleségében is milyen
egységes a magyar népköltészet, mennyire általános érvényű belső törvényei vannak.

A két könyv közül a Bori Imrée lep meg inkább. Nemcsak iskolai és ismeret-
terjesztő kiadvány, több annál, felfedező út. A bevezető hitet tesz a népi műveltség
fontossága mellett: „... de fogadjuk és ismerjük meg végre ezt a másik, »paraszti«
kultúrát, amely nélkül a legmagasabb rangú és rendű modern kultúra sem létez-
het.” Ezután rövid néptörténeti áttekintés következik, melynek őstörténeti és közép-
kori utalásait és idézeteit jól tette volna, ha jobban megrostálja és óvatosabban ke-
zeli a szerző. Majd a gyűjtések és a gyűjtők számbavétele olvasható, a becskerei
töredék lejegyzőjétől, az 1520 táján élt Pominóczky Fülöp szerzetestől a ma élő Kig.
Kálmány Lajos a legtöbb érdem ebben a sorban. Az ő klasszikus gyűjtései a kötet
gerincét alkotják. Bori Imre már korábban megjelent szövegeket válogatott össze és
helyezett az olvasó asztalára. Többnyire lírai dalokat és meséket, kevesebb balladát
— köztük egy-egy ritkébbat —, gyermekdalokat, játékokat. Tartalmaz a gyűj-
temény lakodalmi énekeket, siratókat, betlehemest, Gergely-járásai köszöntőt is.
A mellékelt bibliográfiára tekintve úgy véljük, talán még változatosabbra sikerül-
hetett volna a válogatás, hiszen több jeles műfaj hiányzik, pl. a monda, az anek-
dota és a tréfa, melyek a mesék közé bújva egy-egy darabbal képviseltetik magukat
csupán. Elégedetlenségünket azonban elnyomja a szövegek tartalmi gazdagsága, nyelvi
szépsége és a vállalkozás úttörő volta.

Penavin Olga tizenöt esztendőn keresztül végzett nyelvészeti kutatások során
felvett magnetofonos mesegyűjtéséből vaskos kötetnyit tett közzé. Ez a gyűjtemény
is kiterjeszkedik a jugoszláviai magyarság minden jelentős csoportjára. Beszéljenek
a számok! A 211 szöveget nem kevesebb mint 108 adatközlőtől 39 helységben gyűj-
tötte. A szövegek hív másaí az eredeti elbeszélésnek, a modern folklorzisztika szabá-
lyai szerint semmit sem változtattak rajtuk a lejegyzők. Többségük tündérmese, de
kisebb számban tréfák, novellamesék, állatmesék és rátótiadák is találhatóak a kö-
tetben. Penavin Olga nyelvészeti kutatásai „másodlagos termékének” nevezi a gyűj-
teményt. A bevezetésben röviden beszámol a gyűjtés történetéről és módszeréről.
Szót ejt a mesemondás szokásairól, alkalmairól, a közönségéről és a mesemondókról
is. Meg kell azonban mondanunk, hogy mind az érdeklődő olvasóban, mind a szak-
emberben hiányérzet marad a bevezető elolvasása után. Kevésnek és túlságosan
általánosnak tartjuk, amit elmond munkájáról. Akinek olyan óriási terepismere-
te van mint neki, a kötet különben erről tanúskodik, annak többet kellett volna mon-
dania a mesék és a mesélés életéről, a mesemondók egyéniségéről. A gyűjtemény
természetesen így is nagyon fontos és értékes mű, egyedülálló kezdeményezés a ma-
gyar folklorzisztika történetében. Egyidejűleg eljutott a legifjabb meseszerető közön-
séghez is. A nyers szövegekből huszonhatet *Jékely Zoltán* mesélt el a gyermekek-
nek. A Móra és a Forum kiadók jelentették meg *Szélördög* címmel 15 800 példány-
ban (Bp.—Újvidék, 1971.).

A tudománynak és az ismeretterjesztésnek bőven maradtak még adósságai a
jugoszláviai magyar népi műveltséggel szemben, de most két hasznos könyvet, figye-
lemre méltó teljesítményt mondhat magáénak. Penavin Olga a nyelvjáráskutatás,
Bori Imre az irodalomtudomány területéről „kirándultak” a folklórba. S ezek a
kirándulások szép és értékes eredményeket hoztak. Az „ismeretlen ismerőssel” való
első találkozások jól sikerültek. Szükség van ezekre a könyvekre a magyar kultúra

teljesebb ismeretéért, s ahogy Bori Imre mondja messzebbre is tekintve: „Nem elszigetelt életű volt egyetlen nép sem: leginkább vegyes lakosságú falvakban és uradalmakban éltek, és sorsuk is éppen ezért közös volt. S közös ma is, amikor a jugoszláviai magyarság népköltészetének kincseiből válogatunk: közös sorsunk szól minden szóban — magyar nyelven ízlésünk, látásunk, ritmusvilágunk, képzeletünk megszabta módon.”

KÓSA LÁSZLÓ

TÉKA

BOLDIZSÁR IVÁN: A FILOZÓFUS OROSZLÁN

Az *Élet és Irodalom* egyik 1969-beli számának utolsó lapján Katona Éva kérdéseire válaszolva Boldizsár Iván a következőket mondta: „Hírt akarok adni a hazai olvasónak a nagyvilág vezérlő eszméiről, válságairól és reményégeiről, s ugyanakkor a változó magyar társadalom helyét keresem Európa szellemi térképén. Ehhez hozzáfértem, hogy külföldi útjaimon megfordítom szerepemet: a hazáról adok hírt a nagyvilágnak.”

Szavait látszik igazolni legutóbbi kötete is, *A filozófus oroszlán*. A válogatásban az útirajztól a tudományos világ legapróbb rezdüléséig; a társadalmi kérdésekkel foglalkozó tanulmánytól a lírai emlékezésig vagy eszéig szinte minden békésen megfér.

Könyve első részének írásai valódi, verbális útinaplórészletek, az olvasó rengeteg adatot ismer meg Olaszországról, Németországról, Angliáról, de ezeken az adatokon túl egy örökösen vitatkozó közéleti személyiség élettapasztalattal teli, kedvesen bölcseledő, szellemes fordulatokkal megírt soraiból ezeknek az országoknak a költészetéről, művészetéről; lakóinak gondolkodásáról, mindennapi életéről olvashatunk elsősorban, ugyanakkor történelmi, nemezszer akár matematikai, sőt régészeti ismeretekre tehetünk szert.

Kötetének a *Második valóság* cím alatti írásai talán folytatásai, hasznos, gondolatgazdag kiegészítései az *ÉS* hátsólapjain írottaknak: *A kommunikációs forradalom*, *Új reneszánsz* címűeknek.

Írásai könnyedek, szellemesek — a gondolatok között a szavak játékaival is incselkedő író tollának azonban nem ezek a legnagyobb erényei, hanem az, hogy sorainak legélénkebb, leginkább élő, gondolkodásra készítető örökösen felbukkanó problémái — a nemzeti önvizsgálat, a helykeresés; helyünk a világban, Európában, visszhangunk a szomszédos vagy távoli országokban. (Külön érdeklődésre tarthat számot a *Magyarok és németek: egy történelmi Hassliebe* című munkája.)

S éppen ez teszi rendkívül izgalmassá ezeket az írásokat — melyeknek nagy része külföldi lapokban, folyóiratokban látott napvilágot —, hogy az általunk már jól ismert, átél; sokat vagy kevésbé vitatott problémákat a külföldi olvasó számára bemutatott összefüggésben és elemzésben olvashatjuk.

Könyvére, akárcsak korábbi írásaira a józan mérlegelés, a helyes értékelés, a hazai értékek, velük együtt a problémák meglátása, a megoldásuk érdekében való vitatása, az erre való nevelés jellemző — s ezáltal válik olvasásra feltétlenül érdemessé —, ha helyenként az ismétlései le is lassítják, kissé nehézkessé teszik is — a „magyar kultúra utazó diplomatájának” könyvét. (*Szépirodalmi*, 1971.)